

ZAPOMNIANY KIRKUT W CIECHOCINKU

W granicach Ciechocinka usytuowanych jest kilka cmentarzy. Jednym z nich jest zapomniany kirkut w sąsiedztwie cmentarza parafialnego przy ul. Wołoszewskiej.

Żydzi jako mniejszość religijna w Ciechocinku

W XIX w. pomimo szeregu ograniczeń natury prawnej cały czas wzrastała populacja ludności żydowskiej. Dynamiczny przyrost nastąpił na początku XX w. Liczba osób wyznania mojżeszowego na terenie Kujaw wschodnich i ziemi dobrzyńskiej wzrosła wówczas z około 22 500 w 1897 r. do 30 597 w 1921 r. Szczególnie widoczny był przyrost na terenie powiatu nieszawskiego - z 3001 w 1897 r. do 4272 w 1921 r.

Pierwsze rodziny żydowskie, które osiedliły się w XIX w. w Nieszawie, przywędrowały z Torunia, Podgórze i okolic, a do Ciechocinka przybyły one z Raciążka. Jeszcze w latach siedemdziesiątych odgrywały one w mozaice ludnościowej tych miejscowości minimalną rolę. Na około 1300 mieszkańców Ciechocinka Żydów było 30. W tym samym czasie, dla porównania, w Aleksandrowie Kujawskim było ich 40, a w Raciążku 18.

W przypadku dynamicznie rozwijającego się Ciechocinka powolny przyrost liczby Żydów wynikał z postanowienia Rady Administracyjnej z 1856 r., zabraniającego im osiedlania się w dobrach rządowych, gdzie były zakłady górnicze, oraz stawania w nich do licytacji na jakiegokolwiek dzierżawy. Znoszenie tego typu ograniczeń powodowało, że liczba Żydów w uzdrowisku bardzo szybko wzrastała, dochodząc w 1909 r. do 280 osób. Należy również pamiętać, że Żydzi zawsze stanowili dużą część liczby osób leczących się w Ciechocinku. Według statystyki, już 1869 r. wśród 1047 osób było ich 243, a w 1872 r. na 1932 kuracjuszy 216 to Żydzi.

W tym okresie ukształtowała się gmina żydowska. Początkowo gmina w Służewie roztaczała nadzór nad ludnością żydowską osiedlającą się w Nieszawie, Ciechocinku, Aleksandrowie Kujawskim. Z czasem usamodzielniona gmina w Nieszawie roztaczała opiekę nad Żydami w Aleksandrowie Kujawskim, natomiast związki między służewską gminą a ciechocińską okazały się trwałe. W 1880 r. Żydzi w Ciechocinku mieli już dom modlitwy wraz ze szkołą, ale wniesiona wówczas przez ich przywódców Abrahama Jelekiewicza i Ejzyka Pragera prośba do generała gubernatora o oddanie im bezpłatnie gruntu pod budowę synagogi i szpitala została odrzucona. Odmowę argumentowano faktem, że na stałe nie mieszka jeszcze w Ciechocinku dostateczna liczba rodzin żydowskich (powinno być dla otrzymania zgody 80 rodzin).

Gmina wyznaniowa była podstawą organizacji życia społeczno-religijnego ludności żydowskiej. Zasady jej funkcjonowania i organizacji określał ukaz carski z

1821 r., który z niewielkimi zmianami przetrwał aż do pierwszej wojny światowej.

Osadnictwo żydowskie koncentrowało się w przypadku „sztetł” (miasteczko) na kilku uliczkach leżących w pobliżu rynku. W Ciechocinku większość Żydów mieszkała w rewirze ograniczonym ulicami Żelazną, Targową (dzisiejsza Broniewskiego), Przejazd, Zdrojową. Na terenie osady nie było synagogi, a tylko domy modlitw. Synagoga, przy której urzędował mieszkający w Ciechocinku rabin, mieściła się w Służewie. Zamieszkiwanie Żydów w tzw. rewirach żydowskich było podyktowane nie tylko przepisami rządowymi, ale przede wszystkim przestrzeganiem nakazów religijnych. Bożnica pełniła funkcje nie tylko kultowe, ale również społeczne i kulturowe. Obok niej znajdowała się siedziba władz, szkoła, łaźnia rytualna, bractwo pogrzebowe. Natomiast cmentarz żydowski znajdował się na skraju Ciechocinka, co było podyktowane względami religijnymi.

Osadnictwo żydowskie odegrało znaczną rolę w zagospodarowaniu Ciechocinka na przełomie XIX i XX w., zwłaszcza w rozwoju handlu, w którym udział ludności wyznania mojżeszowego przekraczał 50%. Dominacja ludności żydowskiej w handlu oraz różnego rodzaju przedsięwzięciach gospodarczych, a nawet kulturalnych, spowodowała narastający antysemityzm ze strony społeczności polskiej, ograniczający się głównie do haseł bojkotu przemysłu i handlu żydowskiego. Z tym, że coraz częściej w artykułach prasowych ukazujących się we Włocławku czasopiśmie, negowano możliwość asymilacji Żydów i poprawnego ułożenia stosunków między obu społecznościami w przyszłości.

Cmentarz żydowski - miejsce kultu

W tradycji judaistycznej cmentarz jest najświętszym miejscem kultu, świętszym niż synagoga. Popularnie nazywa się go kirkutem, a w języku hebrajskim bejt olam - dom wieczności lub bejt hakwarot - dom grobowców. Na cmentarzach ortodoksyjnych stosuje się oddzielne kwatery dla mężczyzn i oddzielne dla kobiet. Zmarłego chowano na siedząco, gdyż wierzono, że z tej pozycji będzie mógł szybko wstąpić do przyszłego świata po zmartwychwstaniu. O ile to możliwe, zmarły powinien być zwrócony twarzą ku wschodowi. Tradycyjnie ciało zmarłego owija się w cafun z naturalnej tkaniny lub kładzie do trumny z surowego drewna.

Tradycyjny nagrobek żydowski to poziomy postument, prostokątny lub często owalny, u którego wezłowania pionowo stoi charakterystyczna stela zwana

macewą. Macewy najczęściej mają półokrągłe wykończenie na górze, przypominają tradycyjny kształt tablic kamiennych Mojżesza z 10 przykazaniami. Zdarzają się też macewy prostokątne, na których półokrągła stela jest wyrysowana lub wyrzeźbiona.

Dla znanych i zasłużonych postaci, np. rabinów lub cadyków (cadik-pobożny, sprawiedliwy) stawiano ohel, czyli dosłownie: namiot. Jest to rodzaj budynku, od kształtu prostego do bardziej fantastycznego, czasem jest to oparte na filarach zadaszanie, np. w kształcie kopuły. Bardzo często w takich ohelach, na grobach cadyków, można zaobserwować kwitftech - spisane na karteczkach modlitwy, pozostawione przez odwiedzających. Niektóre nagrobki przypominają miniatury starożytnych budowli o bliskowschodnim stylu architektonicznym. Cmentarz w tradycji judaistycznej jest także- obok synagogi- miejscem modlitw.

W dawniejszych czasach żydowską macewę stanowił zwykły, nieociosany kamień, który stawiano w miejscu pochówku. Słowo macewa oznacza kamień pamiątkowy i jest używane w Biblii nie tylko w znaczeniu kamienia nagrobnego, ale także jako kamienie - pomniki upamiętniające jakieś wydarzenia. Na przykład kamień, na którym Jakub spał i śnił o drabinie, rankiem został przez niego namaszczone oliwą i postawiony jako macewa (Rodz 28:18, 22).

Tego typu macewy - w formie kamienia - zachowały się na niektórych cmentarzach żydowskich w Polsce do dziś.

Zapomniany czy niechciany? - oto jest pytanie

Cmentarz żydowski nie posiada historii w formie zapisu, lecz znajduje się ona w pamięci wielu osób, które żyły na przełomie XIX i XX w. w Ciechocinku, które niejednokrotnie udawały się tam, odprowadzając swoich bliskich na wieczny spoczynek. Na pewno wiele

razy ów cmentarz był świadkiem wielkiego żalu, cierpienia, łez oraz smutku.

Kirkut ten zaznaczony na mapie Ciechocinka powiększył się z upływem lat, co nie jest czymś dziwnym, ponieważ w tym miasteczku Żydów było wielu i kuracjusze żydowscy również byli grzebani na tym cmentarzu. Przed wejściem znajdowała się kaplica, w której odprawiano modły. Obszar tego cmentarza był równie schludnie prowadzony jak sąsiadującego z nim cmentarza chrześcijańskiego, wokół posadzony był pas zieleni.

Dziś nic nie pozostało po tym Domu Wieczności, może jedynie pusty plac, który służy za parking oraz budynek będący kiedyś kaplicą. Dla mnie jest to kontrowersyjny temat, ponieważ nie wyobrażam sobie, aby po moim miejscu spoczynku miałyby jeździć samochody. Dlaczego tak się dzieje, czy to z niewiedzy o tym, że tam jest cmentarz, braku szacunku do osób innego wyznania, czy braku sympatii? Takie i inne pytania nasuwają mi się do głowy, gdy myślę o tym zapomnianym kirkucie.

W tej nagannej sytuacji uważam, że cmentarz żydowski w Ciechocinku powinien być uporządkowany i zagospodarowany jako teren zieleni parkowej lub dla upamiętnienia tego miejsca winien tam stać duży kamień albo głaz z pamiątkową tablicą, który by głosił o istnieniu Żydów na ziemiach kujawskich i byłby subtelnym ratowaniem od zapomnienia jakże bogatej kultury Żydów.

Magdalena Kopaczyk,
LO im. S. Staszica w Ciechocinku

Praca wyróżniona w konkursie „Zapomniane cmentarze województwa kujawsko - pomorskiego” powstała pod kierunkiem mgr Aldony Nocnej.

